

VINJE KYRKJE, VINJE

Arkeologisk avklarende undersøkelse i forbindelse med søknad om å etablere universell tilgang og ny hovedinngang

Halvorsen, Sunniva Wilberg

Tittel Vinje kyrkje, Vinje Arkeologisk avklarende undersøkelse i forbindelse med søknad om å etablere universell tilgang og ny hovedinngang	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 114/2021	Publiseringsdato 13.01.2022
	Prosjektnummer 1022106	Oppdragstidspunkt 6. september 2021
	Forsidebilde Cf53950_NIKU_0029.jpg, av S. Halvorsen	
Forfatter(e) Halvorsen, Sunniva Wilberg	Sider 29	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Sunniva Wilberg Halvorsen
Prosjektmedarbeider(e) Lars Haugesten
Kvalitetssikrer Hanne Ekstrøm Jordahl

Oppdragsgiver(e) Vinje kyrkjelege fellesråd
--

<p>Sammendrag</p> <p>6. september 2021 ble det gjennomført en avklarende arkeologisk undersøkelse ved Vinje kirke. Det ble åpnet to grøfter; en i sikringssonen, og en ved kirken. Det ble ikke påtruffet kulturminner i området i sikringssonen. I området inn mot kirkeveggen ble det påtruffet 7 graver fra middelalder eller tidlig etterreformatorisk periode, ved dybde 0,9-1,1 m. Undersøkelser med jordbor indikerte at det kun er 30-35 cm løsmasser under bunn av grøft. De påtrufne gravene har elendig bevaringstilstand.</p>
--

Emneord Vinje kyrkje, avklarende undersøkelse, graver, skjeletter, gravfunn, kirkegård, middelalderkirkegård, middelalder
--

Avdelingsleder
 Lise-Marie Bye Johansen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	6
1.1	Bakgrunn og administrasjon	6
1.2	Kulturhistorisk og topografisk bakgrunn	8
1.3	Undersøkelsens faglige problemstillinger	9
2	Metode	10
3	Resultater	10
3.1	Feltet ved kirken	10
3.2	Feltet i sikringssonen	17
3.3	Dateringsresultater	18
4	Diskusjon og konklusjon	18
5	Litteratur	20
6	Vedlegg	21
6.1	Strukturliste: Prosjekt 800630	21
6.2	Kart: Oversiktsplott	23
6.3	Fotoliste	24
6.4	Dateringsprøver	25

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og administrasjon

Vestfold og Telemark fylkeskommune mottok den 29.3.21 søknad fra Vinje kirkelige fellesråd om dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9. juni 1978 (kml) § 8.1, for å lage en universell tilgang og ny hovedinngang til Vinje kirke. NIKU mottok anmodning om tilrådning i saken 29.3.2021, og oversendte faglig tilrådning i saken 26.4.2021. NIKU mottok anmodning om prosjektplan og budsjett fra fylkeskommunen 12.05.2021 (ref. 20/39443-10).

NIKU oversendte tilrådning til fylkeskommunen 26.04.2021. NIKU ga i sin tilrådning en anbefaling om å gi dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9. juni 1978, § 8, første ledd, med vilkår om arkeologisk undersøkelse for å ivareta det unike kulturhistoriske kunnskapspotensialet i de sårbare kulturminnene. NIKU tilrådet at det skulle gjennomføres en arkeologisk utgravning av et felt, der det skal nedsettes pilarer inne på middelalderkirkegården. Videre anbefalte NIKU at det skulle utføres en arkeologisk overvåking, og ved behov en utgravning, av et tilsvarende stort område der det skal nedsettes pilarer i vestre ytterkant av kirkestedets vernesone. Prosjekteringsarbeidet for arkeologisk utgravning støtte på utfordringer med tanke på store usikkerheter knyttet til tiltakets omfang og praktisk gjennomføring av en arkeologisk utgravning. NIKU og fylkeskommunen har hatt flere møter og mailutvekslinger i saken, og NIKU anbefalte at det gjennomføres en avklarende arkeologisk undersøkelse.

30. juni mottok NIKU anmodning fra Vestfold og Telemark fylkeskommune om revidert prosjektplan og budsjett knyttet til avklarende undersøkelse ved Vinje kirke. I dialog med søker opprettholdes plassering og utforming på tiltaket i forhold til opprinnelig bestilling 29.3.2021. NIKU oversendte prosjektplan og budsjett for avklarende undersøkelse 2.7.2021. Vestfold og Telemark anbefalte på grunnlag av dette gjennomføring av avklarende arkeologisk undersøkelse den 8.7.2021.

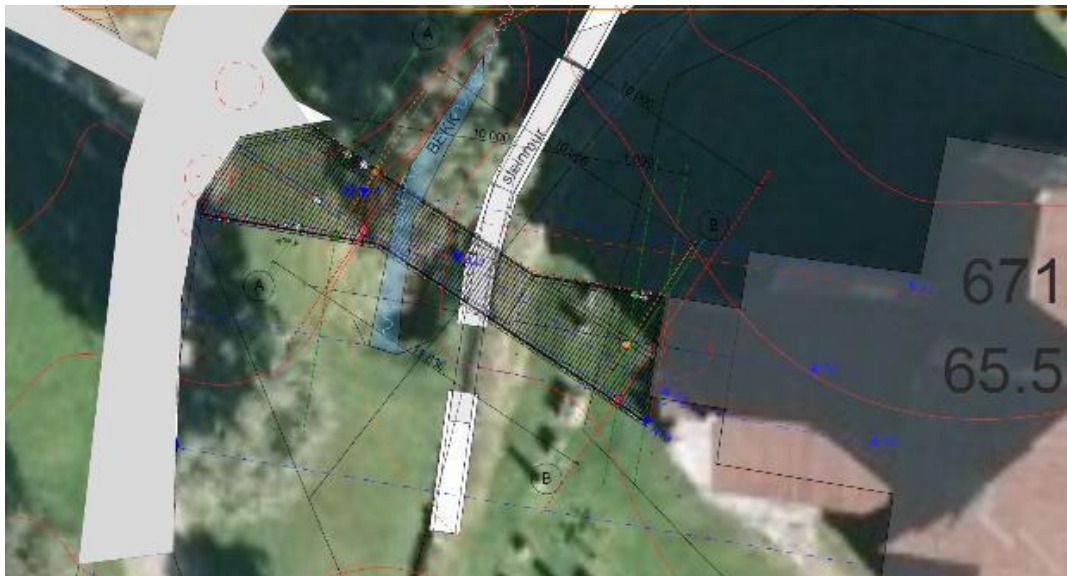

Figur 1. Søknadsfoto, med inntegnet bro.

Vinje kirke har et bratt, svingete og trangt inngangsparti, som har vært relativt uendret siden kirken ble bygget i 1796. Nåværende inngangsparti gir svært vanskelig tilgang for bevegelsehemmede, og det er svært utfordrende å få kister inn og ut av kirken på en verdig måte. Saken har en lang sakshistorikk. Riksantikvaren skrev en vurdering i saken, datert 2.11.12 (RA-ref. 07/00085-7), hvor de godkjente prinsippet for den omsøkte løsningen med gangbro og nytt inngangsparti. Riksantikvaren gav også sin tilslutning til den skisserte løsningen med gangbro i epost datert 22.10.2020.

Tiltaket innebærer at det bygges en rampe/bro ut fra hovedinngangen (fig. 1-4). Fundament til denne rampen vil ligge innenfor det automatisk fredede området. For å etablere ny inngang med bro foran hovedinngang, må det graves ned 6 betongpilarer og en stripemur. Broen strekker seg fra den nyere delen av kirkegården, over bekken og inn på den middelalderske kirkegården og bort til kirken. Broa skal ikke forankres i kirken. Inne ved kirken skal broa hvile på 3 betongpilarer, fundamentert ned i kirkegårdsgrunnen 1 m fra kirkemuren. I den andre enden skal broa hvile på 3 betongpilarer, samt avsluttes av en støttemur. Støttemuren blir liggende utenfor vernesonen. Pilarene skal settes ned utenfor middelalderkirkegården, men innenfor kulturminnets vernesone.

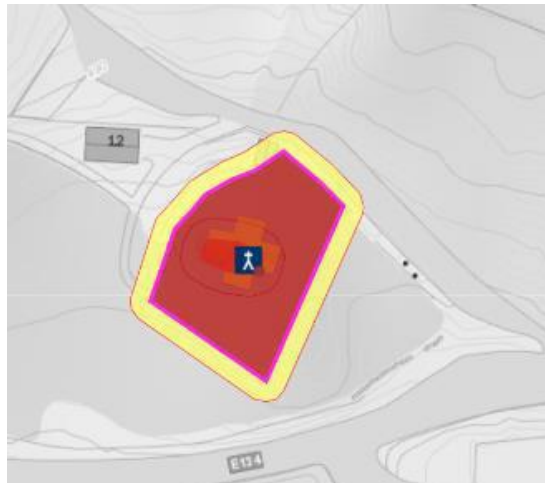
Tiltakshaver har i sin søknad skissert følgende graveomfang: Hver av de 6 betongpilarene skal graves ned til fjell. Det foreligger ingen avklaring av hvor mye masser det er over fjellgrunn, eller hvor tykke kulturlagene her er. I anbudet er det budsjettert for graving ned til 1 meters dybde. Betongsøylene er planlagt med diameter 300 mm, men diameter kan måtte justeres ved behov. Av tegning framgår det at det er 1,895 m fra senterpunkt til senterpunkt mellom to pilarer. Total bredde på pilarrekken vil dermed være ca. 4,09 m. Det hefter usikkerhet ved hvor stor byggegrop som må påregnes rundt hver søyle. Det er planlagt for en trang forskalling som lages klar på forhånd og senkes ned i gropen, og blir liggende under bakkenivå etter at byggingen er gjennomført.

Figur 2. Søknadskart med inntegnet bro.

1.2 Kulturhistorisk og topografisk bakgrunn

Området som berøres av det omsøkte tiltaket ligger innenfor kulturminnet, *Vinje kyrkjestad* (kulturminne id. 85854, fig. 5), som er et fredet kirkested fra middelalder iflg. Lov om kulturminner av 9. juni 1978. Kulturminnet inkluderer *Vinje stavkyrkje* (85854-1), *Vinje kyrkje* (85854-2), *Vinje middelalderske kirkegård* (85854-3) og *Vinje stavkirketuft* (85854-4).

Figur 3. Kartfesting av kulturminnet, fra Askeladden.

Vinje kirke er et vernet bygg, oppført i 1796. Stående bygg er reist på samme sted som en eldre stavkirke. Denne ble revet, og det er bevart flere bygningselementer fra stavkirken, blant annet veggbord og søyler, som er gjenbrukt som gulvbord og bærebjelker. Det er funnet runeinnskrifter datert til ca. 1185-1202, og en detalj fra en stavkirkeportal, datert til 1190-tallet. Ved utgravning under sakristiet i 1968 ble det funnet 44 mynter, blant annet braketeater datert ca. 1177-1202. Øst for kirken løper det en bekk som heter Prestmobekken. Vinje middelalderske kirkegård er i bruk, med seneste gravlegging i 2007. Middelalderkirkegården er avgrenset av kirkegårdsmur. Det skal ligge to mulige gravhauger på kirkegården, en i nord og en i sørøst. Disse er ikke registrert i Askeladden (Vinje 1996:52ff, Brendalsmo & Frøysaker 1997:44, Brendalsmo 2006:422f).

I 1967 og 1968 ble det gjennomført arkeologiske undersøkelser under stående bygg, utført av Luce Hinsch, Stephan Tschudi Madsen og Hans-Emil Lidèn (Lidèn 1968, Hinsch 1967). Undersøkelsene viste spor av tuften etter Vinje stavkirke. Foranledningen for utgravningene i 1967-68 var at det skulle plasseres et bårerom under sakristiet i den østre delen av kirken. Ved undersøkelsen i østre korsarm i 1967 ble det observert at området lengst øst under korsarmen, like innenfor døren, var helt eller delvis utgravd. I midtpartiet var det også en forsenkning som tydet på tidligere utgravning. Disse inngrepene ble satt i forbindelse med at området tidligere ble benyttet til vedskjul. Ytterpartiene av området var mer eller mindre urørt. Det ble observert spor av et eldre bygg.

Lengst vest i korsarmen ble det påtruffet rivningslag fra den gamle kirken. Under dette lå det humifiserte trerester, orientert litt skjevt på nåværende kirkes akse. Dette ble tolket som gulvet fra stavkirken. Det ble også observert steinfundament orientert N-S, dette tolkes som en mulig østlig avgrensning av stavkirken. Det ble påtruffet et flislag og en steinfylling fra det eldre bygget. Under steinfyllingen lå det et lag humifisert treverk. Utstrekningen av dette laget var avgrenset ved steiner mot øst. Øst for steinene var det et tynt lag gammel bakkehorisont. Det ble påtruffet minst 6 graver. En av disse ble tolket som etterreformatorisk, mens de øvrige hadde svært dårlige bevaringsforhold. Undersøkelsen viste at den middelalderske stavkirken har stått på samme sted som kirken som ble reist i 1794, men trolig litt forskjøvet mot sør. Det er høy sannsynlighet for at det er bevarte rester av stavkirken under stående bygg. Stavkirkens østre vegg har trolig stått litt innenfor nåværende kirkes

østvegg, uten at denne kan avgrenses nøyaktig. Terrenget har tidligere hatt en mye brattere helling mot øst.

Ifølge en skriftlig opplysning i 1794 var stavkirken 13 x 10 alen (ca. 6 x 8 m). Det er mulig dette kun beskriver skipets størrelse. Med tårn og kor/apsis ville kirken trolig ha vært nærmere 15 m lang. Kartfesting av tuften i Askeladden (fig. 6) er basert på disse målene, og observasjoner ved de arkeologiske undersøkelsene (Vinje 1996:57).

Tiltaket ligger innenfor det automatisk fredede kulturminnet *Vinje kyrkjestad*, og er i direkte konflikt med middelalderkirkegården og trolig det fjernede middelalderske kirkebygget. Broen fordrer inngrep med to sett av 3 pilarer, i kanten av vernesonen rundt middelalderkirkegården, og 1 m ut fra kirkeveggen. Pilarene inne ved kirkeveggen ligger både inne på middelalderkirkegården, og tett innpå den automatisk fredede stavkirketuften.

1.3 Undersøkelsens faglige problemstillinger

Vinje middelalderske kirkegård inngår i et verdifullt kulturmiljø med stor tidsdybde. Kirken og kirkegården ligger i et område med mulig kultplasskontinuitet fra forhistorisk periode, med mulige forhistoriske gravminner inne på kirkegården. Kirkestedet representerer flere historiske perioder, med både gravhauger, stavkirketuft og middelalderkirkegård. Basert på tilgjengelig informasjon om tiltaket, kulturhistoriske kilder, og tidligere arkeologiske undersøkelser og observasjoner, vurderer NIKU at omsøkte tiltaket medfører høyt konfliktnivå med automatisk fredede kulturminner i form av rester etter stavkirkens vestre avgrensning, graver fra middelalder og/eller eventuelt forhistoriske levninger.

Dybden på tiltaket tilsier at gravinga vil nå ned til de middelalderske kulturlagene, og at det er stor sannsynlighet for å påtreffe *ex situ* og muligens *in situ* graver. Ettersom stavkirketuften ikke er avgrenset mot vest er det en mulighet for at tiltaket kan berøre restene etter den eldre kirken. Bropilarene skal føres ned til fjell, og det er ikke kartlagt hvor dypt dette er. I sitt prisanslag anslår entreprenør 1 m gravedybde, uten at det foreligger noen registrering som underbygger dette. Den avklarende undersøkelsen skal kartlegge hvorvidt, og ved hvilken dybde, det kan påtreffes automatisk fredede kulturminner. Undersøkelsen skal avklare handlingsrommet lokalt i forhold til tilgrensende moderne graver og HMS-utfordringer knyttet til en arkeologisk utgravning i skråningen nedenfor kirken.

Prosjektets faglige problemstillinger, som blant annet omhandler stavkirken og middelalderkirkegårdens brukstid, utbredelse og karakter, faller inn under Riksantikvarens satsingsområder under 9.2 *Sakrale steder* i *Faglig program for middelalderarkeologi* (Johannessen og Eriksson 2015: 179-180, 178).

Kulturlag: Kan det påtreffes aktivitetslag fra middelalder? Hva slags karakter har kulturlagene? Hvilken datering har eventuelt disse? Ved hvilket nivå påtreffes det eventuelt konflikt med automatisk fredede kulturlag og graver?

Stavkirken: Er det mulig å påtreffe spor av kirken og avgrense kirken mot vest, og eventuelt si noe om kirkens byggeprosess eller rivningsprosess? Er det mulig å påtreffe spor av andre bygg, eldre eller samtidige med stavkirken?

Graver: Er det mulig å se spor etter eldre graver, og er disse middelalderske? Er det bevarte middelalderske graver, og hvilken bevaringstilstand har disse? Undersøkelsen i sikringssonen vil være særlig spennende med tanke på hvorvidt det vil påtreffes graver utenfor den etablerte middelalderkirkegården.

2 Metode

Den avklarende undersøkelsen ble gjennomført 6. september 2021. NIKUs prosjektleder og feltarkeolog var Sunniva Wilberg Halvorsen. Lars Haugesten fungerte også som feltarkeolog. Til innmåling ble det benyttet CPOS og totalstasjon med Intrasis. Innmålingsdata ble behandlet i Intrasis og ArcGis. De påtrufne gravene ble dokumentert i overflate, før de ble tildekket med veiduk og 0.2 masse.

Det ble gravd forsiktig med gravemaskin ned til det ble påtruffet enten naturlig undergrunn eller konflikt med automatisk fredede kulturminner. I feltet vest for bekken ble det ikke påtruffet kulturlag. I feltet nærmest kirken ble det gravd ned til det ble påtruffet graver. Disse ble forsiktig rensset fram med krafse og graveskje. Det ble stukket med jordborr i bunn av grøft for å avklare hvor tykke massene på stedet var.

I forbindelse med den avklarende undersøkelsen ble det tatt ut og preparert tre ^{14}C -prøver, fra *in situ* skjelettmateriale fra grav 3, 4 og 7. Datering av prøvene var nødvendig for å fastslå alder på de påtrufne gravene. Prøvematerialet ble sendt til $^{14}\text{Chrono}$, Centre for Climate, the Environment, and Chronology ved Queen`s University Belfast.

Bropilarene er inntegnet kun 1 m ut fra kirkemuren, i et hellende terreng. Underveis under graving ble det diskutert hvorvidt det var forsvarlig å grave så nærme kirken. Massene var svært løse og tørre, og maskinfører uttrykte bekymring for at massene skulle bli ustabile når telen kommer. Det ble derfor først gravd noe smalere og lenger ut, før kirkevergen gav klarsignal til at det kunne graves i det nødvendige området inn mot kirken.

3 Resultater

3.1 Feltet ved kirken

I den avklarende undersøkelsen i feltet ved kirken, ble det gravd en sammenhengende grøft der hvor de tre pilarene skal nedsettes. Grøften ved kirken målte ca. 3,3 m i lengderetning, og var 1,2 – 1,6 m bred. Dybden var på 0,9 – 1,1 m. Under torven ble det gravd i omrotede kirkegårdsmasser (**SL5020**). Det ble påtruffet spredte forekomster av beinmateriale omrottet i massene. Massene var svært tørre, sandige grusmasser, med litt småstein. Fargen var gulbrun til gråbrun. Det ble ikke observert spor av tidligere kirkebygg.

Figur 4. Området foran kirken før inngrep, sett mot sør. Foto Cf53950_NIKU_0003.jpg

Ved dybde 1 – 1,1 m ble det påtruffet nedgravninger fra 7 *in situ* graver. Gravene fremstod som tydelige, mørk brunsvarte nedgravninger mot gulbrun undergrunn. Det ble observert skjelettresten i flere av gravene. Det var gjennomgående elendige bevaringsforhold, med svært tørre masser. Gravene var orientert øst-vest.

Figur 5. Feltet ved kirken, etter inngrep, sett mot sør. Foto Cf53950_NIKU_0020.jpg.

Grav 1 (SK5026 og SL5031) tolkes som en sannsynlig grav, med mørkebrune fyllmasser, ispedd den tørre kirkegårdsjorden. Graven er dårlig bevart og forstyrret i overflaten. Grav 1 målte ca. 1 – 1,2 m i lengde, og 0,5 – 1 m i bredde i overflaten, og med relativt uklare avgrensninger.

Grav 2 (SK5032, SK5036 og SZ5037) bestod av en uklar nedgravning, trolig forstyrret av tidligere graving. Graven inneholdt elendig bevarte skjelettdeler, som var nesten oppløst. Et bein kan trolig tolkes som et lårbein. Gravfyllet inneholdt mørke spor av svarte trefiber, fra helt nedbrutt treverk. Kistesporene fremstod som kun mørke spor i den lyse undergrunnen. Det kan dreie seg om rester etter kistelokk. Grav 2 målte ca. 0,36 - 0,45 m i lengde og ca. 0,32 m i bredde i overflaten, og fremstod som relativt uklart avgrenset. Graven fortsetter trolig inn i profilvegg under kirken mot øst.

Grav 3 (SK5039, SL5044 og SZ5045) framstod som en noe uklar nedskjæring fylt med lys gråbrune masser. Konsistensen på gravfyllet var svært tørr, løs og sandig. I graven ble det observert artikulerede skjelettdeler, blant annet nakkehvirvler og brystbein. Det kan ikke utelukkes at noe beinmateriale kan stamme fra overliggende kirkegårdsmasser. Det ble tatt ut prøve, PZ5069, fra deler av venstre arm, som fremstod som *in situ*, med bevarte fingerbein. Grav 3 målte ca. 0,5 – 0,6 m i lengde og 0,34 – 0,48 m i bredde i overflaten. Den fremstod som uklart avgrenset og fortsetter trolig inn i profilvegg under kirken mot øst. Graven ser ut til å ha vært orientert øst-vest.

Grav 4 (SK5046, SL5050 og SZ5051) hadde en tydelig markert nedgravning i undergrunnen, men uklar avgrensning mot grav 5. Det var tydelige kistespor, med spor av mørk brune, helt nedbrutte trefibre. Fyllet var grålig, sandig og tørt. Det ble observert skjelettdeler, inkludert nakkehvirvler og en bevart høyre arm *in situ* langs kistespoet. Det ble tatt prøve fra fragmentene av armbeinet, PZ5070. Skjelettet var i så elendig bevaring at det gikk i oppløsning ved berøring. Grav 4 målte ca. 0,9 m i lengde og 0,3-0,38 m i bredde i overflaten. Graven så ut til å ha vært orientert øst – vest.

Grav 5 (SK5052 og SL5056) var trolig kuttet av grav 4, så den opprinnelige avgrensningen er ikke bevart. Avgrensning mot grav 4 og 6 var uklar. En tydelig kistestripe var bevart som en mørk nedskjæring i den lyse undergrunnen. Massene var tørre, mørk brune til gulbrune, og inneholdt fragmenterte rester av kraniet. Det er usikkert om dette lå *in situ*. Det ble ellers ikke observert noe tydelig bevart skjelett. Grav 5 målte ca. 0,84 – 0,87 m i lengde og 0,5 – 0,58 m i bredde i overflaten.

Grav 6 (SK5060 og SL5064) var trolig en barnegrav, da kistesporer tyder på en liten kiste. Nedgravningen er markert av mørke kistespor av helt nedbrutt treverk. Det ble ikke observert bevarte skjelettdeler i graven. Fyllet var mørkebrunt til rødlig, tørt, sandig og svært nedbrutt. Avgrensning mot grav 5 var uklar. Grav 6 målte ca. 0,55 – 0,66 m i lengde og 0,3 - 0,35 m i bredde i overflaten.

Grav 7 (SK5065, SL5067 og SZ5068) ble avdekket i østlig profilvegg, ca. 20 cm høyere opp enn de resterende gravene. Graven er trolig kuttet av senere graving, men ser ut til å fortsette inn i profilvegg. Det ble ikke observert spor av en eventuell nedgravning som har kuttet grav 7. Grav 7 var markert med en nedgravning med svarte, helt nedbrutte trefiber, og mørk brune, tørre og sandige masser. Skjelettdeler var synlige i profil, blant annet en beinpipe. Prøve PZ5071 ble tatt fra denne. Grav 7 målte ca. 0,35 m i bredde og ca. 0,25 m i dybde i profil.

Undergrunnen på stedet (**SL5038**) var tørr, løs finkornet sand og silt iblandet grus. Fargen var gulrød til gulgrå. Det ble stukket med jordbor ned i undergrunnen. Sannsynlig fjellgrunn ble påtruffet 30-35 cm under bunn av grøft.

Figur 6. Bunn av grøft med grav 1-6, foto i plan, mot øst. Foto Cf53950_NIKU_0011.jpg.

Figur 7. Detaljfoto grav 4 og 5, mot øst. Foto Cf53950_NIKU_0012.jpg.

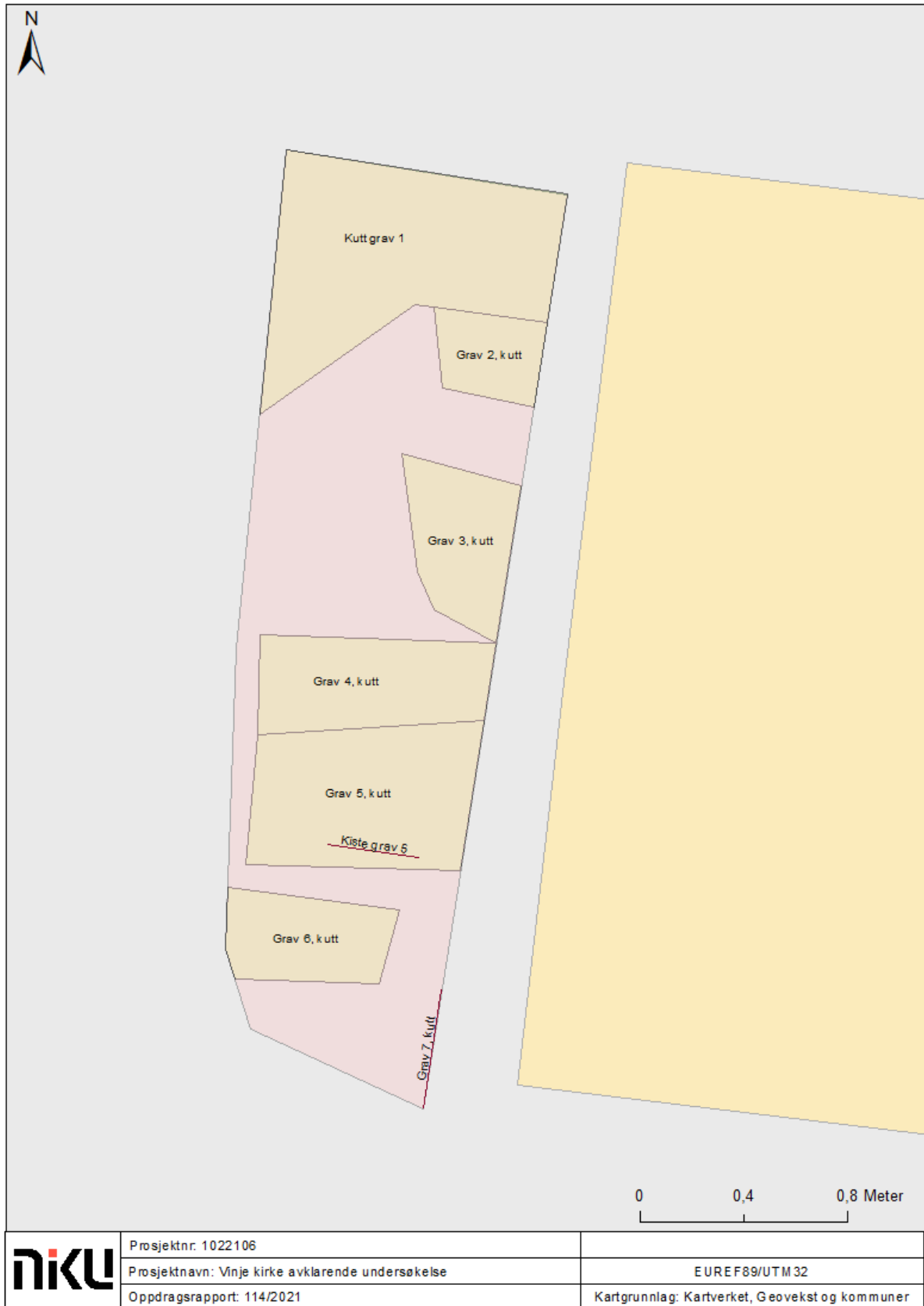
Figur 8. Bunn av grøft med graver. I plan, mot sør. Foto Cf53950_NIKU_0013.jpg.

Figur 9. Detaljfoto grav 5 og 6, mot øst. Foto Cf53950_NIKU_0014.jpg.

Figur 10 Profil mot øst, med grav 7 i søndredel av profil. Foto Cf53950_NIKU_0026.jpg.

Figur 11. Grøft ved kirken, med oppmålte graver.

3.2 Feltet i sikringssonen

I feltet vest for bekken, i sikringssonen til det middelalderke kirkestedet, ble det åpnet en sammenhengende grøft der pilarene skal nedsettes. Grøften målte ca. 4,6 m x 1,6 m. Dybde på grøften var 1,15 – 1,3 m. Skråningen ned mot bekken bestod av store stein. Steinene tolkes som stabiliserende utfyllingsmasser fra da kirkegården ble utvidet og veien anlagt. Innenfor steinene var det gråbrun sandjord og rødgul undergrunn. Det ble ikke påtruffet automatisk fredede kulturminner i denne grøfta.

Figur 12. Arbeidsbilde. Markering av feltet som skal graves vest for bekken. Foto Cf53950_NIKU_0025.jpg.

Figur 13. Felt i sikringssonen, mot nord. Foto Cf53950_NIKU_0024.jpg.

3.3 Dateringsresultater

De 7 påviste gravene var ikke mulig å datere i felt. Det ble tatt ut og datert tre prøver fra beinmateriale: PZ5069 (lab.nr. UBA-46396) fra grav 3, PZ5070 (lab.nr. UBA-46397) fra grav 4, og PZ5071 (lab.nr. UBA-46398) fra grav 7. Grav 7 ble avdekket i østre profilvegg 20 cm over de andre gravene. Dateringene viser at alle gravene stammer fra det samme tidsrommet, noe som tyder på at dateringene har truffet godt. Gravene ser ut til å være enten fra senmiddelalder eller fra tidlig etterreformatorisk periode. Kalibrert alder for de tre gravene gir mulige dateringer innenfor perioden 1487-1657 AD. Kalibrerte ^{14}C -dateringer oppgis i form av et bredt sannsynlighetssnitt med høy grad av sikkerhet (2 sigma, 95,4%), og et smalere sannsynlighetssnitt, med noe mindre grad av sikkerhet (1 sigma, 68,3 %). I tillegg oppgis et mediantall, som er midtverdien av det bredeste sannsynlighetssnittet, uten at dette reflekterer at mediantallet har høyere sannsynlighet enn andre datoer på samme kurve (se vedlegg 6.4).

Grav 3 har en mediandatering til 1561 AD. For Grav 3 er det høyest sannsynlighet (2 sigma) med en datering innenfor periodene 1492-1603 eller 1607-1648. De presise dateringene, som innebærer noe mindre sikkerhet (1 sigma) faller innenfor periodene 1521-1580, 1584-1587 eller 1622-1648.

Grav 4 er mediandatert til 1562 AD. Riktig datering har høyest sannsynlighet (2 sigma) for å ligge innenfor 1487-1640. De mer presise dateringene, som innebærer noe mindre sikkerhet (1 sigma) faller innenfor periodene 1506-1529, 1584-1587 eller 1622-1640.

Grav 7, som lå 20 cm høyere opp i profilveggen, er mediandatert til 1562 AD. Riktig datering ligger med høyest sannsynlighet (2 sigma) innenfor periodene 1496-1601 eller 1614-1657. De mer presise dateringene, som innebærer noe mindre sikkerhet (1 sigma) faller innenfor periodene 1522-1575 og 1623-1646.

Dateringene fremstår som svært sammenfallende, noe som tyder på at alle de påtrufne gravene stammer fra begravelser fra omtrent samme tidsrom. I denne sammenheng kan det fortsatt dreie seg om graver nedsatt med flere års mellomrom, uten at det lar seg fange opp av dateringsmetoden. Det later ikke til å være noe stort tidssprang mellom grav 7 og de lavereliggende gravene. Merk at de ukalibrerte dateringene varierer fra 298 år (+/-29 år) for grav 7 til 328 år (+/-27 år). Dette innebærer i prinsippet at det kan være ca. 30 år mellom eldste og yngste grav, men også at de kan være nedlagt samtidig eller med inntil 86 års mellomrom.

I en avklarende undersøkelse som dette er det viktig å avklare hvorvidt de påtrufne gravene er automatisk fredede, altså eldre enn 1537. Alle de tre daterte gravene kan med høy sannsynlighet dateres til før 1537, og bør dermed behandles som automatisk fredede kulturminner. Dateringer med 2-sigma sannsynlighet på kalibrering innenfor perioden definert til middelalder viser datering tilbake til 1487 og middelalderens siste 50 år. 1-sigma dateringene dateres tilbake til 1506, og dermed kun de siste 30 år av den fredede perioden.

4 Diskusjon og konklusjon

Det ble ikke påtruffet kulturminner i området i sikringssonen, så der er det fra et arkeologifaglig synspunkt uproblematisk å gjennomføre planlagte tiltak. I området inn mot kirkeveggen er det derimot mer problematisk. Der ble det påtruffet 7 graver fra middelalder eller tidlig etterreformatorisk periode, ved dybde 0,9-1,1 m. De kalibrerte dateringene åpner for at begravelsene kan ha funnet sted innenfor de siste 30-50 år av middelalderen. Samtidig viser bredden i de kalibrerte dateringene at begravelsene også kan være opptil 120 år yngre enn grensen for automatisk fredning. Ettersom gravene kan ha middelaldersk opphav bør de behandles som

automatisk fredede kulturminner. Undersøkelser med jordbor indikerte at det kun er 30-35 cm løsmasser under bunn av grøft. Dette er nok til at det kan finnes ytterligere graver under de dokumenterte gravene.

De påtrufne gravene har elendig bevaringstilstand. Ved undersøkelse i plan for grav 1-6, og profil for grav 7, ble det observert at grav 2, 4, 5 og 6 var kistegraver. Grav 6 tolkes som en mulig barnegrav, basert på størrelse på kistespor. I grav 1, 5 og 6 ble det ikke observert sikre skjelettrester, men gravene ble identifisert basert på fyllmasser og nedgravning. Der det var bevart skjelettdeler var disse i svært dårlig forfatning. Ved en vurdering av videre forvaltning av kulturminnene bør det vurderes hvilket videre kunnskapspotensiale som kan hentes ut av disse gravene.

Gravenes elendige bevaringstilstand gir også grunnlag for bekymring for videre muligheter for bevaring, særlig etter at de nå har vært avdekket og eksponert for tilførsel av oksygen. Alle gravene som er påtruffet i tiltakssonen bør graves ut arkeologisk. Et begrenset inngrep i kun deler av det undersøkte området vil trolig øke nedbrytningshastigheten for eventuelle bevarte graver, og gjøre videre *in situ* bevaring lite sannsynlig. Det bør forventes at det finnes flere graver fra samme periode ved denne dybden i tilgrensende områder.

Ved undersøkelsen ble det klart at inngrepet ved kirkeveggen ikke kommer i konflikt med moderne graver. HMS-utfordringene knyttet til en arkeologisk utgravning i skråningen nedenfor kirken ble vurdert, og det viste seg mulig å gjennomføre en undersøkelse. Massene er svært løse og tørre, så en utgravning med stor gravedybde ville vært problematisk. Da det er påvist med jordbor at det trolig kun er 30-35 cm ned til fjell, regnes det som gjennomførbart å grave ut de arkeologiske kulturminnene i grøften på en forsvarlig måte. Det ble ikke påtruffet spor av stavkirken eller andre automatisk fredede kulturlag eller bevarte kulturminner fra middelalder.

De 7 gravene fra senmiddelalder eller tidlig etterreformatorsk periode må regnes som verdifulle kulturminner. Dette er foreløpig de eldste kjente daterte gravene fra den middelalderske kirkegården. Gravene som ble påtruffet under kirken i 1967-1968 er ikke datert. Gravene påtruffet i 1967-1968 og i 2021 stammer fra tiden før den nye kirken ble bygget i 1796. De er en del av det strukturelle landskapet rundt den gamle stavkirken, og de eldste kjente gravene fra Vinje middelalderkirkegård. Den dårlige bevaringstilstanden skyldes tilsynelatende lokale bevaringsforhold. Den elendige bevaringstilstanden kombinert med funnets lokale betydning gjør at det er viktig å få hentet ut det som er av mulig kunnskapspotensiale i disse gravene.

5 Litteratur

Brendalsmo, A. 2006. Kildegjennomgang til registrering av middelalderkirkesteder av NIKU ved Jan Brendalsmo, RA sak 06/02235-70.

Brendalsmo, A. J., T. Frøysaker 1997: Krusifiksene fra Horg. Eller historien om to nedlagte kirker. I: Dybdahl, A. (red.): *Middelalderforskningens mangfold. Seminarer ved senter for middelalderstudier*. Senter for middelalderstudier Skrifter nr. 6. Tapir, Trondheim, s. 44.

Hinsch, L. 1967. Vinje kyrkje. Undersøkelser av grunnen under kirken. Befaringsrapport. Jnr. 1507-a/177-1967. Riksantikvarens arkiv. RAKV-S-6224-D-De-De08-0014-0001-0001.pdf

Johannessen, L og Eriksson, J-E, G. 2015. *Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder, befestninger og borger*. Riksantikvaren. Oslo.

Lidèn, H-E. 1968. Innberetning om undersøkelser i Vinje kirke, Telemamrk i tiden 17. - 27. juni 1968. Oslo 22. august 1968. Riksantikvarens arkiv. RAKV-S-6224-D-De-De08-0014-0001-0001.pdf

Skaare, K. 1968. Myntfunnet fra Vinje kirke 1968 Universitetets Myntkabinett funn nr. 1056 Oslo 9. juli 1968. Riksantikvarens arkiv. RAKV-S-6224-D-De-De08-0014-0001-0001.pdf

Vinje, A. (1996) *Kult og kyrkje. Soga om Vinje kyrkje og staden der ho stend*. Utgitt av Kyrkje i Vinje. 192 s.

Riksantikvarens saksarkiv
Topografisk arkiv: 177-Vinje-0834

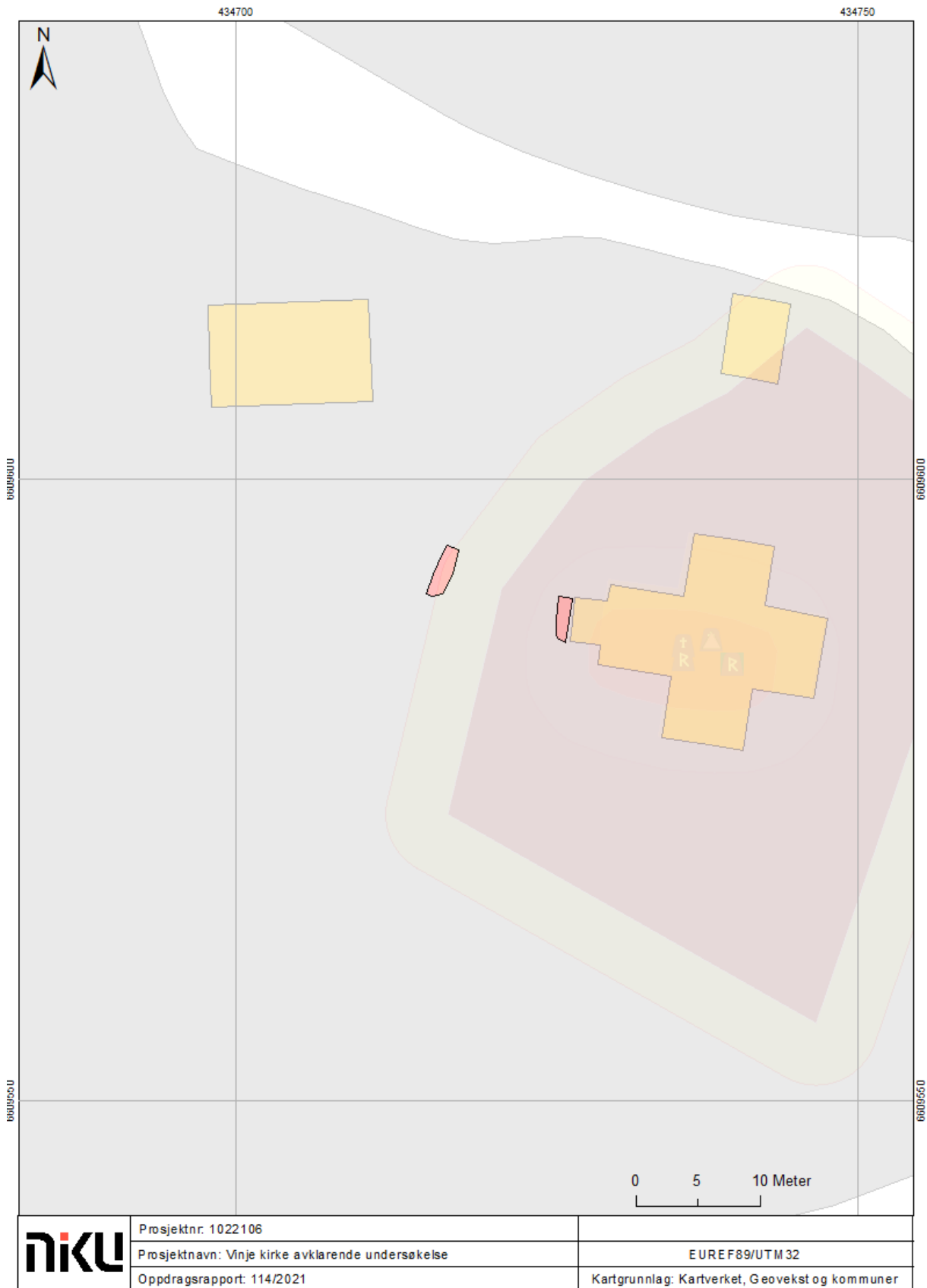
6 Vedlegg

6.1 Strukturliste: Prosjekt 800630

Intrasisld	Name	Class	N coordinate	E coordinate	Max height	Min height
5001	Grøft i sikringssone	Område	6609592,527	434716,669	483,529	482,163
5009	Bunnpunkt	Georeferanse	6609591,564	434716,234	482,097	482,097
5010	Bunnpunkt, grøft i sikringssone	Georeferanse	6609593,695	434717,012	482,341	482,341
5012	Topp-punkt, grøft i sikringssone	Georeferanse	6609592,285	434715,402	483,493	483,493
5013	Topp-punkt, grøft i sikringssone	Georeferanse	6609594,044	434716,361	483,678	483,678
5014	Grøft ved kirken	Område	6609588,819	434726,307	483,375	482,432
5020	Kirkegårdsjord	Stratigrafisk objekt	6609589,241	434725,871	482,641	482,641
5021	Toppunkt grøft ved kirke	Georeferanse	6609591,015	434726,527	483,664	483,664
5022	Toppunkt grøft ved kirke	Georeferanse	6609589,635	434725,286	483,321	483,321
5023	Toppunkt grøft ved kirke	Georeferanse	6609587,841	434724,502	482,945	482,945
5024	Bunnpunkt grøft ved kirke	Georeferanse	6609589,529	434726,234	482,717	482,717
5025	Bunnpunkt grøft ved kirke	Georeferanse	6609587,655	434726,27	482,38	482,38
5026	Kutt grav 1	Stratigrafisk objekt	6609590,115	434726,386	482,896	482,612
5031	Fyll, grav 1	Stratigrafisk objekt	6609590,176	434726,374	482,662	482,662
5032	Grav 2, kutt	Stratigrafisk objekt	6609589,738	434726,744	482,842	482,768
5036	Grav 2, fyll	Stratigrafisk objekt	6609589,807	434726,666	482,843	482,843
5037	Grav 2, skjelett	Stratigrafisk objekt	6609589,722	434726,695	482,837	482,837
5038	Undergrunn	Stratigrafisk objekt	6609589,499	434726,179	482,667	482,667
5039	Grav 3, kutt	Stratigrafisk objekt	6609589,024	434726,637	482,808	482,571
5044	grav 3, fyll	Stratigrafisk objekt	6609589,047	434726,65	482,678	482,678
5045	Grav 3, skjelett	Stratigrafisk objekt	6609589,052	434726,641	482,687	482,687
5046	Grav 4, kutt	Stratigrafisk objekt	6609588,476	434726,28	482,597	482,522
5050	Grav 4, fyll	Stratigrafisk objekt	6609588,5	434726,167	482,52	482,52

5051	Grav 4, skjelett	Stratigrafisk objekt	6609588,495	434726,21	482,533	482,533
5052	Grav 5, kutt	Stratigrafisk objekt	6609588,037	434726,262	482,565	482,409
5056	Grav 5, fyll	Stratigrafisk objekt	6609587,966	434726,158	482,423	482,423
5058	Kiste grav 5	Stratigrafisk objekt	6609587,83	434726,292	482,46	482,415
5060	Grav 6, kutt	Stratigrafisk objekt	6609587,495	434726,038	482,41	482,386
5064	Grav 6, fyll	Stratigrafisk objekt	6609587,485	434726,071	482,402	482,402
5065	Grav 7, kutt	Stratigrafisk objekt	6609587,068	434726,522	482,688	482,673
5067	Grav 7 fyll	Stratigrafisk objekt	6609587,185	434726,558	482,685	482,685
5068	Grav 7, skjelett	Stratigrafisk objekt	6609587,185	434726,559	482,646	482,646
5069	Prøve grav 3	Prøve	6609589,184	434726,666	482,687	482,687
5070	Prøve grav 4	Prøve	6609588,358	434726,111	482,499	482,499
5071	Prøve grav 7	Prøve	6609587,172	434726,547	482,683	482,683

6.2 Kart: Oversiktsplott

Figur 14 Oversiktsplott viser plassering av grøfter ved kirken og i sikringssonen

6.3 Fotoliste

Filnavn	Motiv	Sett mot	Strukturnr/Objektnr
Cf53950_NIKU_0001.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	SV	
Cf53950_NIKU_0002.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	SV	
Cf53950_NIKU_0003.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	SV	
Cf53950_NIKU_0004.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	SV	
Cf53950_NIKU_0005.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	SV	
Cf53950_NIKU_0006.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	Ø	
Cf53950_NIKU_0007.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	V	
Cf53950_NIKU_0008.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt før graving	V	
Cf53950_NIKU_0009.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0010.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0011.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0012.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0013.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0014.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0015.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0016.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0017.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	N	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0018.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	Grav 1-6
Cf53950_NIKU_0019.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved kirken	SV	
Cf53950_NIKU_0020.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt grøft ved kirken	SV	
Cf53950_NIKU_0021.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt grøft ved kirken	SV	
Cf53950_NIKU_0022.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt grøft ved kirken	SV	
Cf53950_NIKU_0023.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved bekken	SV	
Cf53950_NIKU_0024.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved bekken	V	
Cf53950_NIKU_0025.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, grøft ved bekken	V	
Cf53950_NIKU_0026.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, profil mot kirken	Ø	Grav 7
Cf53950_NIKU_0027.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, profil mot kirken	Ø	
Cf53950_NIKU_0028.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, profil mot kirken	Ø	
Cf53950_NIKU_0029.jpg	Vinje kyrkje avklarende undersøkelse, oversikt kirken	SV	

6.4 Dateringsprøver

UBANo	Sample ID	Material Type	^{14}C Age	\pm	F14C	\pm	mg Graphite
UBA-46396	PZ5069	human bone	311	28	0.9620	0.0033	0.988
UBA-46397	PZ5070	human bone	328	27	0.9600	0.0032	0.989
UBA-46398	PZ5071	human bone	298	29	0.9636	0.0035	0.993

Sunniva Halvorsen
NIKU
PO Box 736 Sentrum
NO-0105 Oslo
Norway

^{14}C CHRONO Centre
Queens University Belfast
42 Fitzwilliam Street
Belfast BT9 6AX
Northern Ireland

Radiocarbon Date Certificate

Laboratory Identification: UBA-46396
Date of Measurement: 2021-12-10
Site: Vinje kirke
Sample ID: PZ5069
Material Dated: bone, antler or tooth root
Pretreatment: Collagen
mg Graphite: 0.988
Submitted by: Sunniva Halvorsen

Conventional ^{14}C	
Age:	311 \pm 28 BP
Fraction corrected	using AMS $\delta^{13}\text{C}$

Sunniva Halvorsen
 NIKU
 PO Box 736 Sentrum
 NO-0105 Oslo
 Norway

¹⁴CHRONO Centre
 Queens University Belfast
 42 Fitzwilliam Street
 Belfast BT9 6AX
 Northern Ireland

Radiocarbon Date Certificate

Laboratory Identification: UBA-46397
 Date of Measurement: 2021-12-10
 Site: Vinje kirke
 Sample ID: PZ5070
 Material Dated: bone, antler or tooth root
 Pretreatment: Collagen
 mg Graphite: 0.989
 Submitted by: Sunniva Halvorsen

Conventional ¹⁴ C	
Age:	328±27 BP
Fraction	using AMS
corrected	δ ¹³ C

Sunniva Halvorsen
 NIKU
 PO Box 736 Sentrum
 NO-0105 Oslo
 Norway

¹⁴CHRONO Centre
 Queens University Belfast
 42 Fitzwilliam Street
 Belfast BT9 6AX
 Northern Ireland

Radiocarbon Date Certificate

Laboratory Identification: UBA-46398
 Date of Measurement: 2021-12-10
 Site: Vinje kirke
 Sample ID: PZ5071
 Material Dated: bone, antler or tooth root
 Pretreatment: Collagen
 mg Graphite: 0.993
 Submitted by: Sunniva Halvorsen

Conventional ¹⁴ C	
Age:	298±29 BP
Fraction corrected	using AMS δ ¹³ C

Marine samples will require re-calibration with the marine calibration curve

3

RADIOCARBON CALIBRATION PROGRAM*
CALIB REV8.2

Copyright 1986-2020 M Stuiver and PJ Reimer

*To be used in conjunction with:

Stuiver, M., and Reimer, P.J., 1993, Radiocarbon, 35, 215-238.

UBA-46396

46396

Radiocarbon Age BP 311 +/- 28

Calibration data set: Intcal20.14c

% area enclosed cal AD age ranges

Reimer et al. 2020
relative area under
probability distribution

68.3 (1 sigma)	cal AD 1521- 1588	0.762
	1584- 1587	0.020
	1622- 1648	0.218
95.4 (2 sigma)	cal AD 1492- 1603	0.765
	1607- 1648	0.235

Median Probability: 1561

UBA-46397

46397

Radiocarbon Age BP 328 +/- 27

Calibration data set: Intcal20.14c

% area enclosed cal AD age ranges

Reimer et al. 2020
relative area under
probability distribution

68.3 (1 sigma)	cal AD 1506- 1529	0.236
	1539- 1594	0.581
	1618- 1635	0.183
95.4 (2 sigma)	cal AD 1487- 1648	1.000

Median Probability: 1562

UBA-46398

46398

Radiocarbon Age BP 298 +/- 29

Calibration data set: Intcal20.14c

% area enclosed cal AD age ranges

Reimer et al. 2020
relative area under
probability distribution

68.3 (1 sigma)	cal AD 1522- 1575	0.723
	1623- 1646	0.277
95.4 (2 sigma)	cal AD 1496- 1601	0.724
	1614- 1657	0.276

Median Probability: 1562

References for calibration datasets:

Reimer P, Austin WEN, Bard E, Bayliss A, Blackwell PG, Bronk Ramsey C, Butzin M, Edwards RL, Friedrich M, Grootes PM, Guilderson TP, Hajdas I, Heaton TJ, Hogg A, Kromer B, Manning SM, Muscheler R, Palmer JG, Pearson C, van der Plicht J, Rein Richards DA, Scott EM, Southon JR, Turney CSM, Wacker L, Adolphi F, BÄXntgen U, Fahrni S, Fogtmann-Schulz A, Friedrich R, KÄhler P, Kudsk S, Miyake F, Olsen J, Sakamoto M, Sookdeo A, Talamo S. 2020.

The IntCal20 Northern Hemisphere radiocarbon age calibration curve (0-55 cal kb Radiocarbon 62. doi: 10.1017/RDC.2020.41.

Comments:

* This standard deviation (error) includes a lab error multiplier.

** 1 sigma = square root of (sample std. dev.^2 + curve std. dev.^2)

** 2 sigma = 2 x square root of (sample std. dev.^2 + curve std. dev.^2)

where ^2 = quantity squared.

[] = calibrated range impinges on end of calibration data set

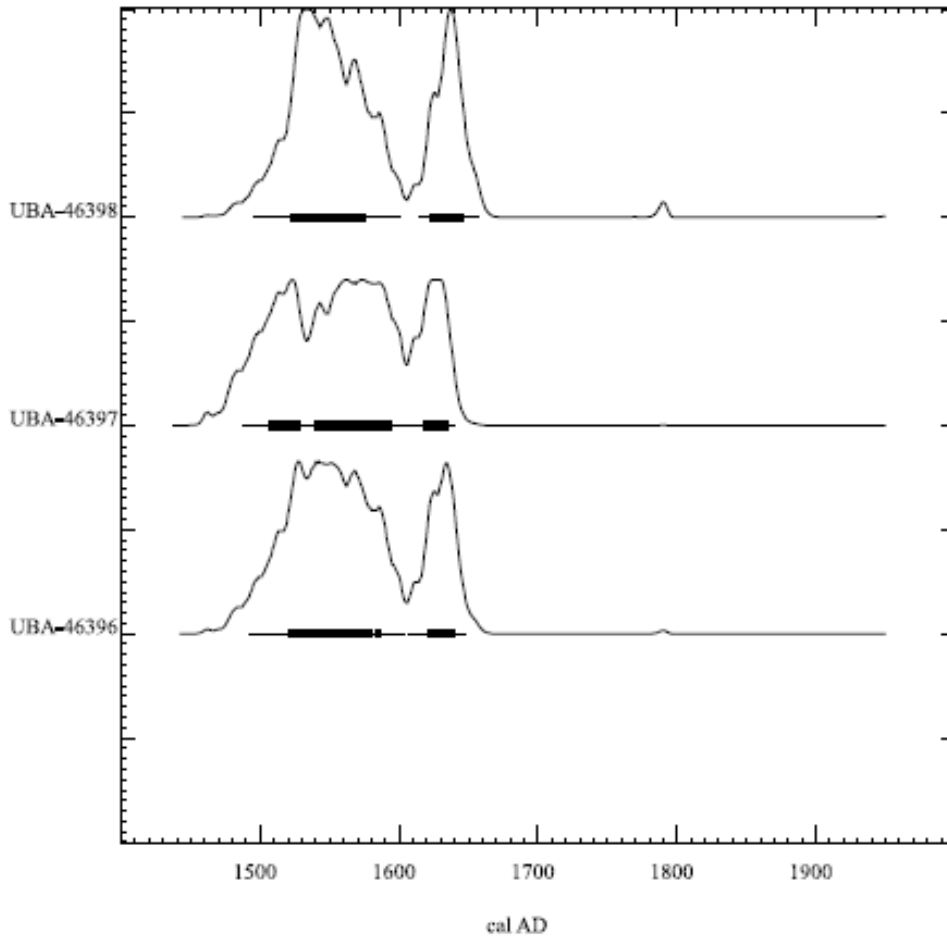
0* represents a "negative" age BP

1955* or 1968* denote influence of nuclear testing C-14

NOTE: Cal ages and ranges are rounded to the nearest year which

may be too precise in many instances. Users are advised to round results to the nearest 10 yr for samples with standard deviation in the radiocarbon age greater than 50 yr.

Posterior Probability Distributions

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 114/2021

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736
Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112
Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens
gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00